

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ
ГО «ОБ'ЄДНАННЯ РОДИЧІВ
ПОЛІТВ'ЯЗНІВ КРЕМЛЯ»

**ЩОДО ДОКУМЕНТУВАННЯ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РФ
ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО
НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

ЧЕРВЕНЬ 2026 РОКУ

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	2
МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	4
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАСИВУ СВІДЧЕНЬ	6
2. ГЕОГРАФІЯ ТА ОБСТАВИНИ ЗАТРИМАНЬ	7
3. ПРОФІЛЬ ПОСТРАЖДАЛИХ	9
4. ТИПОЛОГІЯ ПОРУШЕНЬ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ	10
5. ЛАНЦЮГИ ПЕРЕМІЩЕННЯ	12
6. УМОВИ УТРИМАННЯ	14
7. СУДОВІ ПРОЦЕСИ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	16
8. ВІДОМОСТІ ПРО ІНШИХ ПОСТРАЖДАЛИХ ТА ШИРШИЙ КОНТЕКСТ	17
ВИСНОВКИ	19
РЕКОМЕНДАЦІЇ	21
ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ І КУМУЛЯТИВНІ ПОКАЗНИКИ	25

РЕЗЮМЕ

Аналітичний огляд за червень 2026 року підготовлено на основі аналізу сімнадцяти свідчень про незаконне позбавлення особистої свободи, насильницькі зникнення, інкомунікадо-утримання, катування та інші форми жорстокого поводження, незаконне переміщення цивільних осіб, політично мотивоване кримінальне переслідування і порушення права на справедливий суд. Свідчення охоплюють події 2022–2026 років на тимчасово окупованих територіях Запорізької, Херсонської, Харківської та Київської областей, а також Автономної Республіки Крим, та подальше утримання постраждалих у Російській Федерації.

Більша частина основних постраждалих — дев'ять із сімнадцяти — була вперше або в межах основного задокументованого епізоду затримана у 2022 році. Три особи були затримані у 2023 році, дві — у 2024 році, дві — у 2025 році та дві — у 2026 році. Щонайменше три кейси мають повторний характер.

Географічно найбільший блок становлять вісім постраждалих, пов'язаних із Запорізькою областю як місцем проживання, переслідування або первинного затримання. Йдеться про Енергодар, Мелітополь, села Тарасівка, Басань, Костянтинівка, Новопркопівка, селище Чернігівка та інші населені пункти. П'ять постраждалих пов'язані з Херсонською областю: Херсоном, Новоолексіївкою, Каланчаком, Кринками, Олешками, Голою Пристанню, Генічеськом і Чонгаром. Два кейси стосуються Харківської області — села Гроза Куп'янського району та селища Кутузівка Харківського району. По одному випадку пов'язано з Гостомелем Київської області та селом Малий Маяк в окупованому Криму.

Серед сімнадцяти основних постраждалих чотирнадцять чоловіків і три жінки. Чоловіки становлять 82,3% задокументованих випадків, жінки — 17,7%. Така гендерна пропорція пов'язана, зокрема, з переслідуванням чоловіків, яких окупаційні органи сприймали як потенційно пов'язаних із територіальною обороною, Збройними Силами України, колишньою військовою або правоохоронною службою, партизанським рухом, зброєю чи переданням інформації. Троє основних постраждалих — жінки: працівниця швидкої медичної допомоги, пенсіонерка з Енергодара, яку утримували для отримання інформації про її сина, та жінка з інвалідністю з окупованого Криму, засуджена за коментарі в інтернеті.

Станом на момент документування лише троє із сімнадцяти основних постраждалих були звільнені. Тринадцять осіб, за наявними даними, продовжували перебувати в місцях несвободи, колоніях, СІЗО або мали статус фактично зниклих із непідтвердженим місцем перебування. Один чоловік, за свідченням колишнього співутримуваного, помер у місці несвободи внаслідок катувань. У частині справ родина знає конкретну установу або населений пункт, однак у значній кількості випадків відомості обмежуються областю, імовірним містом або інформацією від звільнених співкамерників. У щонайменше чотирьох актуальних кейсах точне місце перебування постраждалого фактично невідоме.

Ознаки насильницького зникнення, інкомунікадо-утримання або тривалого приховування місця перебування наявні щонайменше щодо чотирнадцяти із сімнадцяти постраждалих. У деяких випадках родина не мала інформації протягом кількох днів або тижнів, в інших — протягом місяців чи понад року.

Щонайменше одинадцять із сімнадцяти постраждалих зазнали обшуку житла, майна або робочого місця до, під час чи після затримання. Обшуки супроводжувалися вилученням телефонів, комп'ютерної техніки, документів, паспортів, фотографій, записів із номерами телефонів, зброї або предметів, які окупаційні органи намагалися представити як докази. В окремих кейсах обшуки повторювалися щотижня після звільнення, використовувалися для встановлення кола родичів та знайомих або супроводжувалися встановленням прослуховування у квартирі.

Прямі або достатньо конкретизовані відомості про катування, тяжке фізичне насильство чи спричинені ним тілесні ушкодження наявні щонайменше щодо десяти з сімнадцяти постраждалих. Застосовувалися побиття руками, ногами, прикладами та іншими предметами, катування електричним струмом, імітації розстрілу, примушування копати собі могилу, використання незарядженої зброї для імітації самогубства, накривання голови мішком або тканиною, викручування пальців, погрози вбивством, позбавлення сну, утримання без води й туалету, ненадання необхідних лікарських засобів та психологічний тиск через родичів. В одному із задокументованих епізодів чоловік помер після катувань, не приходячи до свідомості.

Щонайменше тринадцять із сімнадцяти постраждалих проходили через два або більше місць утримання, транзитних пунктів чи етапів переміщення. Не менш як дев'ять осіб були вивезені з окупованих територій України до Російської Федерації. Серед зафіксованих пунктів переміщення — Луганськ, Мелітополь, Маріуполь, Донецьк, Сімферополь, Джанкой, Чонгар, Олешки, Гола Пристань, Старий Оскіл, Ростов-на-Дону, Краснодарський край, Саратовська, Володимирська, Ленінградська, Тульська області та Республіка Карелія. Окремий цивільний із Гостомеля був вивезений через Білорусь, а потім літаком до Російської Федерації.

У щонайменше восьми кейсах наявні прямі відомості про кримінальні провадження, судові засідання або розгляд справи окупаційними чи російськими судами. У п'яти випадках повідомляється про остаточний або чинний на момент документування обвинувальний вирок: 19 років колонії суворого режиму, 14 років колонії суворого режиму, 4 роки і 3 місяці позбавлення волі, 20 років позбавлення волі після зменшення початкового 25-річного строку в апеляції та 5 років і 6 місяців позбавлення волі. Ще в одному кейсі судові засідання відбуваються майже щомісяця, однак остаточного вироку немає. У двох інших справах наявні відомості про судові засідання або зміну обвинувачення, але остаточне рішення родині невідоме.

Задокументовані у червні випадки містять приклади специфічних кейсів, зокрема багаторазового переслідування чоловіка похилого віку в районі Мелітополя, справи працівника та профспілкового представника Запорізь-

кої АЕС, випадок цивільного жителя Гостомеля, якого вивезли через Білорусь до Російської Федерації як військовополоненого чи, до прикладу, переслідування жінки з інвалідністю, яка проживала в окупованому Криму.

У правовому вимірі проаналізовані матеріали містять ознаки воєнних злочинів незаконного позбавлення волі захищених цивільних осіб, катування та нелюдського поводження, незаконного переміщення, умисного позбавлення права на справедливий і належний судовий розгляд, а в одному випадку — умисного вбивства або спричинення смерті внаслідок катувань. Окремі епізоди, у яких родичів утримували або катували з метою змусити третю особу з'явитися, надати інформацію або вчинити певні дії, потребують додаткової перевірки на предмет можливих ознак захоплення заручників. За умови встановлення ширшої системності та державної чи організаційної політики відповідні практики можуть також аналізуватися в контексті злочинів проти людяності, зокрема ув'язнення, катувань, насильницьких зникнень, переслідування за політичними або національними мотивами та вбивства.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

Аналітичний огляд підготовлено на основі якісного аналізу сімнадцяти напівструктурованих свідчень, зібраних документаторами ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» у червні 2026 року. Три свідчення надані безпосередньо особами, які пережили незаконне затримання та утримання. Чотирнадцять свідчень надані родичами, членами сімей або близькими особами постраждалих: дітьми, матерями, сестрами, братами, дружиною та знайомими.

Структура джерел впливає на характер доступної інформації. Безпосередні постраждалі детально описують виконавців, приміщення, допити, катування, склад камер, умови тримання та обставини звільнення. Свідчення родичів містять більше даних про обставини зникнення, пошукові дії, листування, адвокатів, судові провадження, етапування, інформацію від звільнених співкамерників та вплив тривалого утримання на родину. Водночас родичі часто не мають доступу до інформації про катування, умови тримання і точне місце перебування через цензуру кореспонденції та приховування даних російськими або окупаційними органами.

Основною одиницею кількісного аналізу є одна основна постраждала особа — сімнадцять свідчень стосуються сімнадцяти основних постраждалих. Водночас два свідчення стосуються одного спільного епізоду затримання двох чоловіків у селі Кринках (ТОТ Херсонської області) і використовуються як взаємодоповнювальні джерела. У статистиці ці чоловіки враховані як дві постраждалі особи, але сам епізод не рахується двічі. Таким чином, червневі свідчення містять відомості про сімнадцять основних постраждалих у межах шістнадцяти окремих епізодів затримання або переслідування. Усі згадки про інших затриманих, співкамерників, членів

родини, засуджених або загиблих аналізуються окремо і не включаються до основного показника сімнадцяти постраждалих.

Під час аналізу застосовувалося тематичне кодування за такими напрямками: дата і місце затримання; спосіб затримання; суб'єкти, причетні до затримання; наявність обшуку та вилучення майна; заявлені або ймовірні мотиви; військовий чи цивільний статус; попередня професійна діяльність; гендер; вік і стан здоров'я; первинне місце утримання; ланцюги переміщення; періоди інкомунікадо; катування і жорстоке поводження; можливі ознаки СНПК; умови утримання; медична допомога; доступ до родини; судові процеси; адвокатська допомога; вироки; поточний статус; інформація про інших постраждалих.

Матеріали відкритих джерел, процесуальні документи, судові повідомлення, відеозаписи та листи враховувалися лише в тій частині, у якій їх зміст був відтворений або описаний у наданих свідченнях. Самостійна перевірка зовнішніх джерел у межах цього огляду не здійснювалася. Тому формулювання щодо місць перебування, статей обвинувачення, строків покарання або виконавців відображають рівень знань респондентів на момент інтерв'ю.

Збір свідчень здійснювався з дотриманням принципів інформованої згоди, безпеки респондентів та знеособлення персональних даних. Правова оцінка здійснювалася з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та міжнародного права прав людини, зокрема Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів до них, Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції ООН проти катувань. Йдеться, зокрема, про заборону свавільного та незаконного позбавлення волі, катувань, нелюдського поводження, незаконного переміщення захищених осіб, захоплення заручників, умисного вбивства, переслідування та позбавлення права на справедливий суд. Конкретна кримінально-правова кваліфікація кожного епізоду потребує встановлення статусу постраждалого, виконавців, зв'язку діяння зі збройним конфліктом, форми умислу та інших елементів відповідного складу злочину.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАСИВУ СВІДЧЕНЬ

Задokumentовані у червні 2026 року випадки характеризуються переважанням тривалого незаконного утримання. Лише троє постраждалих були звільнені, тоді як чотирнадцять продовжують перебувати в місцях несвободи або мають невстановлене місце перебування, а один чоловік, за отриманими даними, загинув унаслідок катувань. На відміну від епізодів короткострокового затримання для допиту, більшість кейсів трансформувалася у багаторічне утримання, етапування до Росії, кримінальне переслідування або повне приховування долі особи.

У щонайменше чотирнадцяти кейсах наявний етап, коли родини не знають, де перебувають їхні затримані родичі, не мають офіційного підтвердження затримання або отримують суперечливі й неповні повідомлення. Окупаційні органи часто не визнавали факт затримання, відмовлялися приймати заяви, повідомляли, що особа в них не перебуває, або посилалися на відсутність інформації. У справі двох чоловіків із Кринок офіційна відповідь стверджувала, що ФСБ та інші російські структури не здійснювали щодо них жодних дій, хоча родичі передавали їм речі в окупаційний відділ поліції, а колишній співутримуваний описав їхнє подальше катування.

Помітною особливістю масиву є використання російських або окупаційних медіа як першого джерела інформації для родини. Щонайменше у шести кейсах родичі отримували відомості через російські телевізійні сюжети, Telegram-канали, повідомлення окупаційних судів або публікації про засудження. У трьох випадках затриманих демонстрували у пропагандистських матеріалах як «терористів», «зрадників» або осіб, які нібито визнали свою вину. В одному відео чоловік після тривалого переслідування у суді підтверджував, що погоджується з оголошеним вироком, однак умови, за яких була отримана така заява, зі свідчень встановити неможливо.

Щонайменше одинадцять основних постраждалих зазнали обшуків або огляду житла. Найчастіше шукали зброю, військову форму, телефони, листування з родичами на підконтрольній території, фотографії, списки контактів, документи й предмети з українською символікою. У справі працівника лікарні робочу фотографію списку працівників і телефонних номерів було інтерпретовано як інформацію, яка нібито могла бути використана для диверсій. У справі жінки з Криму під час обшуку шукали прапори, свастику та інші предмети, однак, за словами родички, нічого не знайшли. У справі пенсіонерки з Енергодара було вилучено сімейну фотографію, телефон, глюкометр і аркуш із телефонними номерами, після чого фотографію використовували під час допитів щодо членів її сім'ї.

Серед основних мотивів переслідування простежуються попередня або ймовірна участь у територіальній обороні, колишня служба в українських

військових чи правоохоронних органах, робота на Запорізькій АЕС, відмова співпрацювати з окупаційними структурами або отримувати російський паспорт, проукраїнська позиція, контакти з родичами на підконтрольній території, українська ідентичність, висловлювання в інтернеті, підозри у зберіганні зброї, допомозі партизанам або переданні інформації. Щонайменше у чотирьох випадках постраждалих переслідували як засіб тиску на їхніх дітей, батьків чи інших родичів.

Мотиви та формальні обвинувачення часто змінювалися. Працівника ЗАЕС спочатку пов'язували з виготовленням вибухових пристроїв, а згодом пере kwalіфікували справу на «державну зраду». Чоловіка, якого неодноразово затримували в районі Мелітополя, під час одного з епізодів нібито переслідували за порушення комендантської години, хоча він уже тривалий час не проживав у населеному пункті, де начебто сталося порушення. Пізніше підставою для 14-річного вироку стала фотографія робочого журналу та листування із сином. Двох чоловіків із Кринок звинуватили у нібито годуванні партизанів у плавнях, хоча офіційні органи надалі заперечували сам факт їх затримання.

2. ГЕОГРАФІЯ ТА ОБСТАВИНИ ЗАТРИМАНЬ

Запорізький блок охоплює вісім основних постраждалих і демонструє поєднання кількох моделей переслідування. В Енергодарі окремою групою ризику залишаються працівники ЗАЕС, профспілкові представники та члени сімей осіб, яких окупаційні структури вважають причетними до спротиву. Один працівник станції був затриманий після того, як відмовився підписати контракт із «Росатомом», і обвинувачений у «державній зраді». Інший працівник, який був головою цехового профспілкового комітету, під час другого затримання зазнав катування електричним струмом через питання про профспілкову діяльність, медичне страхування персоналу, відмову виходити на роботу та небажання отримувати російський паспорт.

У справі пенсіонерки з Енергодара затримання мало характер тиску на родину. Її молодшого сина підозрювали у зв'язку з чоловіком, який кинув пляшку із запалювальною сумішшю в бік окупаційних сил. Після цього за квартирою систематично спостерігали, а окупанти двічі приходили з питаннями щодо сина. У червні 2023 року до помешкання увірвалися приблизно вісім озброєних осіб, жінці накрили голову наволочкою та доставили до міського відділу поліції. Упродовж семи днів її били, викручували пальці, накривали голову тканиною і вимагали видати місцезнаходження сина.

У Пологівському районі (ТОТ Запорізької області) переслідування було пов'язане з пошуком членів територіальної оборони та використанням членів родини для отримання інформації. Чоловіка з села Тарасівки затримали після доносу про участь його батька у територіальній обороні. До будинку прибуло близько двадцяти озброєних осіб, переважно з нашивками так званої «ДНР». Постраждалого жорстоко побили, вивезли до школи у сусідній Басань, а потім до переобладнаного приватного будинку, де катували

та імітували розстріл. Його матір у той самий період утримували приблизно два місяці у Мелітополі.

У районі Мелітополя простежується модель повторних затримань і поступового переходу від неформального насильства до формалізованого кримінального переслідування. Чоловіка 1965 року народження неодноразово забирали з роботи або з дому, утримували місяцями, звільняли у виснаженому стані, а потім продовжували викликати на допити та обшукувати житло. Після остаточного затримання його переміщували між Донецьком, Мелітополем і Сімферополем та засудили за «державну зраду».

Ще одного чоловіка затримали посеред вулиці в Мелітополі у квітні 2023 року. Після цього його демонстрували в російських медіа як «терориста». Його тримали у колишній будівлі поліції, потім перевезли до Маріуполя, а надалі — до Ростова-на-Дону. В обвинувальному акті йому інкримінують участь у «терористичному співтоваристві», виготовлення та зберігання вибухових пристроїв і вчинення «терористичного акту».

Херсонський блок охоплює п'ять постраждалих і характеризується масштабними операціями арештів, так званою фільтрацією, участю ФСБ, переміщеннями через Чонгар і Крим, а також використанням неофіційних місць утримання. У місті Новоолексіївці для затримання одного охоронця прибули від тридцяти до сорока озброєних осіб, великий автомобіль із знаком «Z» і мікроавтобус. Після обшуку чоловіка поклали на підлогу, заламали руки і вивезли до підвалу колишнього професійного училища в місті Генічеську.

У Херсоні колишнього працівника СБУ та прикордонної служби, який після початку вторгнення долучився до територіальної оборони, затримали у квартирі наступного дня після затримання колишнього міського голови та іншого учасника територіальної оборони. Озброєні особи в цивільному одязі та балаклавах відмовилися представлятися, не надали жодних документів і заявили, що чоловік «їм потрібен» та допоможе знайти зброю.

У Каланчаку молодого фермера затримали четверо представників окупаційних сил, двоє з яких були в балаклавах. У нього вилучили український паспорт, який надалі не повернули. За свідченням близької особи, він майже рік перебував у Чонгарі, після чого був переміщений до виправної колонії в Саратовській області.

Найбільш тяжкий епізод Херсонського блоку зафіксовано в селі Кринки. Приблизно вісім осіб у військовому та цивільному одязі, без розпізнавальних знаків, одночасно затримали двох братів у сусідніх будинках. Одного з них родичка побачила у наручниках і з мішком на голові; руки іншого були стягнуті пластиковими стяжками. Після обшуків їх вивезли до Олешок, а згодом — до Голої Пристані та невідомого об'єкта біля моря.

Харківський блок охоплює два випадки раннього періоду окупації. У селі Гроза чоловіка, який був записаний до територіальної оборони та відкрито висловлював проукраїнську позицію, озброєні військові привезли до

власного будинку, провели обшук, знайшли військову форму та вивезли в невідомому напрямку. У Кутузівці російські військові, за словами місцевих мешканців, цілеспрямовано шукали чоловіка з досвідом служби в АТО. Після затримання його доставили до села Веселе, а потім вивезли до Старого Оскола.

Гостомельський кейс відображає практику масових захоплень цивільного населення під час окупації Київської області. За свідченням брата постраждалого, російські військові пересувалися населеним пунктом і затримували цивільних. Постраждалий зник після виходу з будинку знайомого і згодом був вивезений через Білорусь до Росії.

Кримський кейс демонструє застосування російського кримінального законодавства до мешканки окупованої території за публічне висловлення української позиції. Підставою для переслідування стали коментарі, залишені у соцмережах у 2023 році. Після обшуку будинку, допиту в приміщенні управління ФСБ і періоду підписки про невиїзд жінку повторно затримали та засудили до 5 років і 6 місяців позбавлення волі за частиною 2 статті 205.2 Кримінального кодексу РФ.

3. ПРОФІЛЬ ПОСТРАЖДАЛИХ

Чотирнадцять із сімнадцяти постраждалих — чоловіки. Серед них є працівники критичної інфраструктури, охоронці, водії, фермери, працівник страхової компанії, працівник ринку, колишні військовослужбовці, пенсіонер силових органів, особи без офіційного працевлаштування та чоловіки, які займалися приватними підробітками. Двоє основних постраждалих працювали на Запорізькій АЕС. Один був майстром, інший — інструктором навчально-тренувального центру та профспілковим представником.

Щонайменше п'ять постраждалих мали чітко встановлений зв'язок із попередньою військовою службою, правоохоронною службою, АТО або територіальною обороною. Водночас станом на момент затримання не всі вони мали статус чинних військовослужбовців або безпосередньо не брали участі в бойових діях. Один чоловік завершив службу в батальйоні «Донбас» у 2020 році. Інший був записаний до територіальної оборони, але на момент затримання перебував удома. Ще один був колишнім працівником СБУ та прикордонної служби і долучився до територіальної оборони після вторгнення. Працівник ринку проходив службу в зоні АТО у 2016–2018 роках. Чоловік із Гостомеля мав попередній досвід військової служби, але на момент затримання працював цивільним охоронцем.

Ще кілька постраждалих проходили лише строкову або радянську військову службу багато років тому. Такий досвід сам по собі не свідчить про участь у збройному конфлікті, однак в умовах окупації міг використовуватися як формальний або неформальний фактор ризику. Один із засуджених у Криму, за словами сестри, взагалі ніколи не проходив військової служби, попри те, що його обвинувачували у «тероризмі» та підготовці підриву стратегічних об'єктів.

Чотирнадцять із сімнадцяти постраждалих — чоловіки. Серед них є працівники критичної інфраструктури, охоронці, водії, фермери, працівник страхової компанії, працівник ринку, колишні військовослужбовці, пенсіонер силових органів, особи без офіційного працевлаштування та чоловіки, які займалися приватними підробітками. Двоє основних постраждалих працювали на Запорізькій АЕС. Один був майстром, інший — інструктором навчально-тренувального центру та профспілковим представником.

Щонайменше п'ять постраждалих мали чітко встановлений зв'язок із попередньою військовою службою, правоохоронною службою, АТО або територіальною обороною. Водночас станом на момент затримання не всі вони мали статус чинних військовослужбовців або безпосередньо не брали участі в бойових діях. Один чоловік завершив службу в батальйоні «Донбас» у 2020 році. Інший був записаний до територіальної оборони, але на момент затримання перебував удома. Ще один був колишнім працівником СБУ та прикордонної служби і долучився до територіальної оборони після вторгнення. Працівник ринку проходив службу в зоні АТО у 2016–2018 роках. Чоловік із Гостомеля мав попередній досвід військової служби, але на момент затримання працював цивільним охоронцем.

Ще кілька постраждалих проходили лише строкову або радянську військову службу багато років тому. Такий досвід сам по собі не свідчить про участь у збройному конфлікті, однак в умовах окупації міг використовуватися як формальний або неформальний фактор ризику. Один із засуджених у Криму, за словами сестри, взагалі ніколи не проходив військової служби, попри те, що його обвинувачували у «тероризмі» та підготовці підризу стратегічних об'єктів. Профіль постраждалих підтверджує, що репресивна практика не обмежувалася пошуком учасників бойових дій. До масиву входять медична працівниця, пенсіонерки, фермери, охоронці, працівники енергетики, особи, які доглядали за хворими батьками, та люди, які не мали жодного актуального зв'язку з військовою службою. Критерієм переслідування часто ставали сімейні зв'язки, проукраїнська репутація, контакти з підконтрольною територією.

4. ТИПОЛОГІЯ ПОРУШЕНЬ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ

Базовим порушенням у всіх основних кейсах є позбавлення особистої свободи без прозорої, законної та доступної процедури. Навіть там, де російські або окупаційні органи згодом відкривали кримінальне провадження, проводили суд чи виносили вирок, первинне затримання здебільшого здійснювалося без представлення виконавців, без постанови, роз'яснення прав, фіксації місця тримання та доступу до захисника.

У межах міжнародного збройного конфлікту незаконне ув'язнення захищених цивільних осіб може становити серйозне порушення Женевських конвенцій і воєнний злочин. Формальне оформлення кримінальної справи після періоду інкомунікадо не усуває незаконності первинного затримання,

катувань, незаконного переміщення або відсутності справедливого суду.

Ознаки насильницького зникнення наявні у випадках, коли особу позбавляли волі представники держави або підконтрольних їй структур, після чого факт затримання, долю чи місце перебування приховували або заперечували. Найбільш виражені такі ознаки у справах чоловіків із села Кринок, цивільного з міста Гостомеля, чоловіка з Харківської області, працівника ЗАЕС та кількох мешканців Енергодара і Мелітополя. За умови доведення широкомасштабності або систематичності відповідна практика може розглядатися як злочин проти людяності.

Катування та жорстоке поводження становлять одну з центральних категорій зібраних у червні свідчень. До постраждалих застосовували електричний струм, удари по голові, тулубу і ребрах, побиття ногами та прикладами, викручування пальців, прострілювання кінцівок інших співутримуваних, імітації розстрілу, погрози вбивством і примушування копати могили. Метою насильства найчастіше було отримання інформації про родичів, зброю, блокпости, територіальну оборону, профспілкову діяльність, інших мешканців або примушування до визнання провини та співпраці.

Використання електричного струму прямо зафіксовано щонайменше у трьох основних кейсах: щодо чоловіка, якого утримували у Мелітополі, працівника ЗАЕС і колишнього працівника СБУ та прикордонної служби. В останньому випадку звільнені співкамерники повідомляли про проблеми з ногами після численних допитів і застосування електричного струму.

Імітація страти або самогубства зафіксована у двох кейсах. Чоловікові з села Тарасівка (Пологівський район, ТОТ Запорізької області) стріляли над головою, приставляли пістолет і виводили у двір для імітації розстрілу. Багаторазово затриманого охоронця вивозили до лісосмуги, змушували копати яму і натискати на спусковий гачок незарядженого пістолета. Такі дії завдають надзвичайно сильних фізичних і психічних страждань та кваліфікуються як катування.

Смерть одного із затриманих у Кринках потребує розслідування як можливе умисне вбивство, спричинення смерті внаслідок катувань або інше тяжке порушення міжнародного гуманітарного права. Важливим потенційним свідком є чоловік, який перебував із постраждалими у камері та передав родині речі померлого. Потребує встановлення точне місцезнаходження барака, осіб, які проводили допити, можливе місце поховання або переміщення тіла, а також долю другого затриманого.

Окрему категорію становить можливе захоплення заручників або використання членів родини для примусу третьої особи. Чоловіка з Тарасівки катували і погрожували вбивством, вимагаючи повідомити місцезнаходження батька. Пенсіонерку з Енергодара утримували та били, вимагаючи «здати» сина. Щодо одного зі співутримуваних працівника ЗАЕС повідомлялося, що окупанти взяли його матір і доньку, щоб змусити його здатися. Для кваліфі-

кації як захоплення заручників потребує встановлення, чи було продовження утримання або погроза прямо обумовлені вимогою до третьої особи чи органу вчинити або утриматися від певної дії.

Незаконне переміщення або депортація наявні щонайменше у дев'яти кейсах, де цивільних осіб вивезли з окупованої території до Російської Федерації. Людей переміщували без їхньої вільної та усвідомленої згоди, під охороною, після насильницького затримання та без можливості повернутися. У межах міжнародного збройного конфлікту такі дії можуть становити воєнний злочин незаконного переміщення або депортації захищених осіб.

Ще одним порушенням є неналежне або свідомо неправильне визначення правового статусу. Цивільного охоронця з Гостомеля в Росії обліковують як військовополоненого. Колишнього працівника СБУ, який долучився до територіальної оборони, також обліковують як військовополоненого, хоча на момент затримання він не брав участі у збройному конфлікті. Незалежно від статусу, заборона катувань, насильницького зникнення, жорстокого поводження та позбавлення базових процесуальних гарантій залишається абсолютною.

Незаконне кримінальне переслідування проявляється у застосуванні російських норм про «державну зраду», «тероризм», «терористичну спільноту», «агентурну діяльність», «навчання терористичній діяльності» та «публічні заклики до тероризму» до громадян України, які проживають на окупованій території або були насильно переміщені до Росії. Обвинувачення ґрунтувалися на колишній службі в українських підрозділах, проукраїнських коментарях, фотографії робочого журналу, сімейному листуванні, непідтверджених твердженнях підставних свідків або припущеннях щодо допомоги партизанам.

Кримінальне переслідування за українську ідентичність, політичні переконання, зв'язки з Україною або відмову підтримувати окупаційну владу може, за наявності контекстуальних елементів, становити переслідування як злочин проти людяності. Червневі свідчення самі по собі не є достатніми для доведення широкомасштабного або систематичного нападу, однак містять релевантні епізоди для аналізу ширшої політики переслідування.

5. ЛАНЦЮГИ ПЕРЕМІЩЕННЯ

Ланцюги переміщення показують інтегрованість неофіційних місць не-свободи, окупаційних відділів поліції, СІЗО, судів і колоній на окупованих територіях та в Російській Федерації. Щонайменше тринадцять основних постраждалих проходили через два або більше місць утримання чи транзитних пунктів.

Перший маршрут стосується жінки, яка намагалася виїхати з окупованої частини Запорізької області у квітні 2026 року. У 2022 році її вже утримували приблизно два тижні в невстановленому місці в Мелітополі. Під час повторного епізоду вона виїхала з села Чернігівки у складі групи пасажирів.

рів, була знята з транспорту в невстановленому пункті, доставлена до СІЗО в Луганську, де перебувала приблизно чотирнадцять днів, а потім етапована до Ростовської області. Конкретна установа в Ростовській області невідома.

Маршрут колишнього військовослужбовця з Енергодара реконструюється неповно: затримання вдома в серпні 2025 року, утримання в Ростові-на-Дону під час слідства та суду, засудження Південним окружним військовим судом до 19 років колонії суворого режиму, після чого місце подальшого відбування покарання родині невідоме.

Чоловіка із села Гроза затримали у 2022 році та вивезли у невідомому напрямку. До травня 2023 року родина не знала, де він перебуває. Навесні 2024 року надходила інформація про його утримання у селищі Форносово Ленінградської області РФ. У червні 2024 року було повідомлено про його перебування в СІЗО міста Санкт-Петербурга, де у серпні 2024 року відбулося судове засідання. За останніми даними, він продовжував перебувати в Санкт-Петербурзі.

Працівника ЗАЕС затримали в Енергодарі в грудні 2024 року та доставили до СІЗО в Мелітополі. Повідомлялося про можливе подальше переміщення до Маріуполя, однак фактичне здійснення такого переведення не підтверджене. Станом на момент документування остаточне місце перебування залишається невизначеним.

Один із найдовших маршрутів зафіксовано у справі чоловіка з Новоолексіївки: власний будинок — підвал колишнього професійного училища № 17 у Генічеську — район Чонгара — СІЗО в Сімферополі — Джанкой, де відбувалися судові засідання і було винесено вирок, — виправна колонія у Краснодарському краї — Петрозаводськ у Республіці Карелія. У свідченні також зазначено ризик нового переміщення після завершення строку до району російсько-грузинського кордону.

Маршрут чоловіка з Тарасівки був коротшим, але містив кілька неофіційних місць: власний будинок — школа в селі Басань — приватний будинок, переобладнаний під місце утримання, — інше приміщення, де катування посилювалися, — звільнення і повернення додому. Наступного дня постраждалий виїхав до Запоріжжя.

Чоловіка, затриманого на вулиці в Мелітополі, спочатку тривалий час утримували у старій будівлі поліції на вулиці Михайла Грушевського. Після приблизно шести місяців або року його перевели до Маріуполя, де він також перебував орієнтовно близько року. Далі його перемістили до Ростова-на-Дону, у СІЗО-2, де він перебуває під час судового розгляду.

У справі багаторазово затриманого охоронця повна послідовність не встановлена. Під час перших двох епізодів його утримували приблизно по пів року та переміщували орієнтовно раз на два місяці між Приазов'ям, Якимівкою, Мелітополем та іншими невідомими місцями. Після

третього затримання влітку 2025 року він перебував у Донецьку, його доставляли до Мелітополя на судові засідання, а пізніше, ймовірно, перемістили до Сімферополя.

Колишнього працівника СБУ та прикордонної служби затримали в Херсоні. Спочатку він перебував у невідомому місці в Херсонській області, восени 2022 року був переміщений до Криму, а згодом — до населеного пункту Пакіно Володимирської області Російської Федерації. Його перебування там підтверджувалося листом, фотографією та свідченнями звільнених співкамерників.

Молодого чоловіка з Каланчака затримали вдома, після чого утримували в Чонгарі до червня 2025 року. Надалі його перевели до виправної колонії № 4 у місті Пугачов Саратовської області.

Чоловіка з Кутузівки після затримання доставили до села Веселе Харківського району, яке використовувалося як місце утримання цивільних. Надалі його вивезли до Старого Оскола в Російській Федерації. Подальший маршрут і поточне місце перебування не встановлені.

У справі жінки з Криму перший етап включав обшук у Малому Маяку, доставлення до управління ФСБ у Сімферополі, восьмигодинне утримання і звільнення під підписку про невиїзд. Після повторного затримання 23 червня 2026 року вона зникла зі зв'язку. Адвокат повідомив про обвинувальний вирок, але не знав місця її утримання. У свідченні згадується направлення справи до Ростова-на-Дону та майбутній суд у Москві, однак фактичний маршрут етапування не встановлений.

Цивільного з Гостомеля після затримання вивезли через територію Білорусі, потім літаком до Російської Федерації. За різними повідомленнями, він міг перебувати в Уфі, а надалі — у колонії в районі села Донське Тульської області.

Двох чоловіків із села Кринок спочатку утримували у відділі поліції в Олешках, де родині дозволяли передавати речі та їжу. Через кілька днів їх вивезли до Голої Пристані, а потім — до барака або іншого неофіційного об'єкта біля моря. У цьому місці одного з них закатували до смерті. Подальший маршрут другого невідомий.

6. УМОВИ УТРИМАННЯ

Умови утримання суттєво відрізнялися залежно від місця, але загалом характеризувалися непридатністю приміщень, переповненістю, відсутністю нормального харчування, залежністю від передач, обмеженням медичної допомоги, цензурою та постійною загрозою насильства.

У приватному будинку в селі Басань постраждалого утримували в порожньому приміщенні, де були лише чотири стіни і стілець для допитів. Там не було води та туалету. Чоловік майже весь час перебував із закритими очима або

не бачив виконавців через їхні маски.

У відділі поліції Енергодара один безпосередній постраждалий перебував у камері приблизно три на чотири метри разом із дванадцятьма–сімнадцятьма людьми. У камері були двоярусні ліжка, стіл, табуретки, раковина та туалет. В іншій камері не було води. Харчування постраждалого залежало від передач дружини. Через переповненість частину затриманих, за словами співкамерників, переводили до Кам'янки-Дніпровської.

Інша постраждала утримувалася в тому самому відділі поліції протягом семи днів. Спочатку вона ночувала в металевій клітці в залі, який раніше використовувався для судових засідань. У камері були дві нари, умивальник, туалет за перегородкою і лише невеликий отвір із решіткою замість повноцінного вікна. Вона повідомила про наявність трьох камер і так званої «ями», де людей особливо жорстоко катували. На п'ятий день вона відчула сильний запах горілого та чула звуки побиття на верхньому поверсі. Під час першого затримання у жінки закінчилися таблетки від цукрового діабету. Лише після того, як вона повідомила про це, її звільнили. Вилучений глюкометр їй не повернули. Після виїзду стан її здоров'я різко погіршився: стався обширний інфаркт, було встановлено стент, погіршився стан нирок, легень і кісток. Вона тричі працювала з психологом.

В одному з харківських кейсів звільнений співкамерник повідомив про системне позбавлення сну: затриманим дозволяли спати дві години, після чого дві години не давали спати, і такий режим повторювався протягом ночі. Позбавлення сну за відповідної інтенсивності й мети може становити катування або нелюдське поводження.

Молодий чоловік, переміщений із Чонгара до Саратовської області, перебуває у незадовільному стані через обмежений доступ до лікування, необхідних продуктів і повноцінної медичної допомоги. Подібна проблема простежується у справі чоловіка із захворюваннями нирок, епілепсією та високим тиском, який отримує невстановлені препарати, але приймає їх нерегулярно. У справі чоловіка, який перебуває в Санкт-Петербурзі, ліки та речі першої необхідності передають через волонтерів. У нього виникали проблеми з серцем і тиском, проводилося ультразвукове дослідження. Родина мала лише один короткий телефонний контакт тривалістю близько тридцяти секунд.

Кореспонденція в багатьох кейсах проходить цензуру. Утримувані не можуть прямо повідомляти про катування, місце перебування або стан здоров'я. Це означає, що відсутність згадок про насильство в листах не може автоматично трактуватися як свідчення належного поводження. Родичі прямо зазначають, що затримані або не можуть розповідати, або уникають деталей, щоб не наразити себе на небезпеку і не травмувати сім'ю.

Окремою проблемою є втрата ваги. Чоловік, який до затримання важив приблизно 80–90 кілограмів, за інформацією родини, схуд до 50–60 кіло-

грамів. Іншого чоловіка після одного з попередніх утримань привезли додому настільки виснаженим і побитим, що родичі вважали, що його відпустили, аби він не помер у місці несвободи.

7. СУДОВІ ПРОЦЕСИ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Прямі відомості про судові процеси наявні щонайменше у восьми кейсах. П'ять постраждалих отримали обвинувальні вироки. Застосовувані строки — від 4 років і 3 місяців до 20 років позбавлення волі. Сукупно п'ять зафіксованих вироків становлять понад 62 роки позбавлення волі.

Колишнього військовослужбовця з Енергодара Південний окружний військовий суд у місті Ростові-на-Дону засудив до 19 років колонії суворого режиму за участь у «терористичній спільноті» та проходження навчання з метою здійснення терористичної діяльності. Основою переслідування стала його служба в українському батальйоні у 2017–2020 роках, хоча на момент затримання він не був військовослужбовцем.

Чоловіка з Новоолексіївки засудили до 4 років і 3 місяців. За словами родички, під час процесу використовували підставних свідків, які стверджували, що його затримали на мосту при спробі «підірвати Сімферополь», хоча фактично його забрали з дому після повернення з роботи. Батька постраждалого силоміць вивели із зали суду. Апеляційну скаргу не подавали.

Багаторазово затриманого чоловіка засудили до 14 років колонії суворого режиму за «державну зраду». Засідання були закритими, матір до зали не допускали. Призначений адвокат повідомив, що має ще п'ять або шість аналогічних справ і фактично не може вплинути на результат. Окупаційні органи публічно поширювали відео затримання, допиту і суду.

Жінку з окупованого Криму засудили до 5 років і 6 місяців позбавлення волі за коментарі в інтернеті. До затримання місцевий адвокат запевняв, що справа, ймовірно, завершиться штрафом. Після винесення вироку він не знав, де перебуває підзахисна, хоча її телефон і документи залишилися в нього.

Щодо чоловіка, якого утримують у Ростові-на-Дону, судові засідання проходять майже щомісяця та постійно переносяться. Остаточного вироку немає, хоча особа утримується з квітня 2023 року. Державний адвокат не підтримує контакту з родичами та, за їхньою оцінкою, не здійснює ефективного захисту.

У справі чоловіка із села Гроза державного адвоката не допустили до одного із судових засідань. Згодом адвокат виїхав із Росії. Родина отримувала інформацію про суд через медіа та волонтерські канали, а не через офіційне повідомлення.

У справі працівника ЗАЕС після першого судового засідання обвинувачення було змінено з виготовлення вибухонебезпечних речовин на «державну зраду». Доступ родини до матеріалів справи та інформації про точне місце утримання є обмеженим.

Системними проблемами є закритість процесів, недопуск родичів і адвокатів, формальний характер призначеного захисту, відсутність регулярного контакту адвоката із сім'єю, використання військових судів, відсутність можливості незалежно перевірити докази, примусове або пропагандистське представлення визнання вини, використання підставних свідків та криміналізація дій, які не становлять злочину за законодавством окупованої держави.

У межах міжнародного гуманітарного права умисне позбавлення захищеної особи права на справедливий і належний судовий розгляд може становити серйозне порушення Женевських конвенцій і воєнний злочин. Застосування російського кримінального законодавства на окупованій території, особливо для переслідування за лояльність до України, попередню службу в українських структурах або політичні висловлювання, потребує оцінки з урахуванням обмежень, покладених на державу, що здійснює окупацію.

8. ВІДОМОСТІ ПРО ІНШИХ ПОСТРАЖДАЛИХ ТА ШИРШИЙ КОНТЕКСТ

Окрім сімнадцяти основних постраждалих, у свідченнях індивідуалізовано згадуються понад тридцять інших осіб, які були затримані, утримувалися разом з основними постраждалими, зазнали кримінального переслідування, катувань, примусу, зникнення або загинули. Ще ширше коло людей описано без імен і детальних даних.

У справі працівниці швидкої допомоги повідомляється про попереднє затримання її чоловіка та двотижневе утримання сина. У справі чоловіка з Тарасівки його матір утримували близько двох місяців у Мелітополі, а в неофіційному місці в Басані разом із ним перебували щонайменше ще двоє чоловіків.

У справі багаторазово затриманого охоронця окупаційні сили затримували, допитували з поліграфом і погрожували його матері. Призначений адвокат повідомляв про ще п'ять або шість аналогічних проваджень, що може свідчити про серійний характер кримінального переслідування за подібною моделлю.

Свідчення колишнього працівника СБУ містять відомості про затримання колишнього міського голови Херсона, іншого члена територіальної оборони та групи цивільних, яких переміщували до Криму. Частина людей, за повідомленнями родичів, утримували разом із військовополоненими.

Безпосереднє свідчення працівника ЗАЕС містить докладні дані щонайменше про п'ятьох співутримуваних. Серед них були психолог навчально-тренувального центру, працівник металобази, місцевий чоловік, родичів якого використовували для примусу здатися, чоловік, підозрюваний у загальнокримінальному злочині, та начальник місцевого підрозділу ДСНС. Деякі з них були тяжко побиті, зазнали електричного струму, імітації розстрілу або вогнепального поранення.

Пенсіонерка з Енергодара бачила у відділі поліції іншу жінку — працівницю ЗАЕС, тіло якої було вкрите синцями. Вона також бачила працівника Запорізької ТЕЦ, якого примушували рити окопи. Після звільнення їй стало відомо про затримання голови ОСББ, двох працівників ЗАЕС і ще одного мешканця Енергодара. Один із цих чоловіків повідомляв, що в приміщенні одночасно перебувало близько тридцяти людей, і через переповненість неможливо було нормально стояти або сидіти.

У харківському кейсі згадуються підприємця, яку утримували у селі Веселе три-чотири дні, а також троє звільнених осіб, які підтвердили перебування там основного постраждалого. Ці дані свідчать, що село Веселе використовувалося як місце концентрації затриманих цивільних.

Два взаємопідтверджувальні свідчення з села Кринок вказують на ширшу практику затримання цивільних у Кринках, Козачих Лагερях, Новій Каховці та навколишніх населених пунктах. Як привід окупаційні сили використовували твердження про годування партизанів або зберігання зброї. Утримання в пансіонатах, бараках та інших об'єктах прибережної зони ускладнювало пошук і приховувало сліди насильства.

ВИСНОВКИ

Червневі свідчення демонструють тривалу й багаторівневу систему незаконного позбавлення особистої свободи, у якій первинне викрадення цивільної особи часто є лише першим етапом. Після нього можуть застосовуватися інкомунікадо-утримання, катування, переміщення через декілька неофіційних і формальних установ, вивезення до Російської Федерації, криміналізація та призначення тривалих строків позбавлення волі.

Переважає більшість постраждалих — чоловіки, однак чоловіча стать поєднується з іншими факторами ризику: попередньою військовою або правоохоронною службою, роботою на критичній інфраструктурі, проживанням у населеному пункті з активністю спротиву, родинними зв'язками із військовослужбовцями, проукраїнською позицією або наявністю зброї. Водночас частина чоловіків не мала жодного прямого зв'язку з бойовими діями.

Сімейні зв'язки використовуються як інструмент переслідування. Матерів, синів і інших родичів затримували, обшукували, допитували або катували, щоб отримати інформацію про іншу особу. Це свідчить, що репресії спрямовуються не лише проти конкретних підозрюваних, а й проти їхнього соціального та сімейного оточення.

Катування є повторюваним елементом. Особливо часто застосовуються побиття й електричний струм, але також зафіксовані імітації розстрілу, примушування копати могилу, позбавлення сну, погрози родичам, утримання без води, туалету та ліків. У одному випадку катування, за наявними даними, призвели до смерті.

Переміщення виконує не лише логістичну, а й репресивну функцію. Часті етапування ускладнюють пошук, перешкоджають контакту з адвокатом і родиною, приховують насильство та збільшують психологічну невизначеність. Щонайменше половину основних постраждалих було вивезено до Російської Федерації.

Кримінальні переслідування мають ознаки політичної та окупаційної інструменталізації права. Російські норми про «тероризм» і «державну зраду» застосовуються до колишньої служби в українських підрозділах, контактів із родичами, фотографій робочих документів, висловлювань у соціальних мережах та неперевірених звинувачень у допомозі партизанам. Судові процеси часто проходять у закритому режимі, із формальним захистом і без реального доступу родини до доказів.

Велика частка свідчень родичів показує не лише масштаби незаконного утримання, а й системну інформаційну ізоляцію сімей. Родини змушені самотійно шукати людей через Telegram-канали, російських волонтерів, звільнених співкамерників, випадкові відео та неофіційні контакти. Офіційна інформація часто запізнюється, є неповною або взагалі відсутня.

Задokumentовані дії можуть містити ознаки воєнних злочинів незаконно-

го ув'язнення, катування, нелюдського поводження, незаконного переміщення, умисного вбивства та позбавлення права на справедливий суд. Окремі епізоди потребують перевірки на предмет захоплення заручників. Сукупність випадків також є релевантною для дослідження можливих злочинів проти людяності, зокрема насильницьких зникнень, ув'язнення, катувань, переслідування та вбивства.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

З огляду на результати аналізу свідчень свідків та осіб, незаконно позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, а також виявлені повторювані патерни порушень міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, доцільним є вжиття таких заходів:

1. Правоохоронним органам:

- а) забезпечити безперервне системне документування фактів незаконного позбавлення особистої свободи, включно з обставинами затримання, місцями та умовами утримання, ланцюгами переміщення затриманих осіб, застосуванням катувань і жорстокого поводження, а також пов'язаними з цим судовими або псевдосудовими процесами. Така документація має здійснюватися з урахуванням стандартів допустимості доказів у національних та міжнародних кримінальних провадженнях.
- б) інтегрувати зібрані свідчення в роботу органів досудового розслідування України та використовуватися для кваліфікації відповідних діянь як воєнних злочинів та, за наявності необхідних елементів, злочинів проти людяності, зокрема насильницьких зникнень, незаконного ув'язнення, катувань та переслідування цивільного населення.
- в) регулярно проводити аналіз свідчень постраждалих як інструменту виявлення нових тенденцій, оновлення типології порушень та оцінки еволюції практик незаконного позбавлення особистої свободи в контексті тривалого збройного конфлікту.
- г) виокремлювати етапування та примусове переміщення цивільних осіб, зокрема депортацію на територію Російської Федерації, як самотійні епізоди міжнародних злочинів з метою належної кримінально-правової оцінки та підвищення ефективності розслідувань. Такі дії мають документуватися окремо від первинного незаконного затримання та включати встановлення ролі конвоїв, адміністрацій місць несвободи, а також так званих «судових» органів на тимчасово окупованих територіях. Відповідні факти мають ставати підставою для відкриття окремих кримінальних проваджень за статтею 438 Кримінального кодексу України, з урахуванням кумулятивного характеру порушень міжнародного гуманітарного права.
- д) приділяти особливу увагу проведенню судово-медичних та судово-психіатричних експертиз відповідно до Стамбульського протоколу ООН. Йдеться, зокрема, про фіксацію наслідків катувань і жорстокого поводження, включно з травмами від електричного струму, систематичних побиттів, а також психологічних розладів, зокрема посттравматичного стресового розладу.
- е) сформувати централізований банк таких експертних висновків, який

дозволив би забезпечити сталість доказової бази, уникнути повторної травматизації потерпілих та сприяти встановленню типових патернів насильства.

- є) включати до доказової стратегії елемент системного збирання та фіксації документальних підтверджень, пов'язаних із реєстрацією утримуваних осіб. Це включає листування та підтвердження від Міжнародного комітету Червоного Хреста, дані про реєстрацію в місцях несвободи, інформацію про «доставлення» та індивідуальні ідентифікатори Федеральної служби виконання покарань РФ, а також виписки з так званих «особистих кабінетів» або електронних систем обліку. Окремо має фіксуватися практика відмов «призначених» або підконтрольних окупаційній владі адвокатів передавати матеріали справ родинам або представникам потерпілих, як елемент перешкоджання праву на захист і доступу до інформації.
- ж) виокремити в окремий процесуальний підхід кваліфікацію діяльності так званих «судів» на тимчасово окупованих територіях. Незаконне утримання цивільних осіб, винесення незаконних вироків та подальше етапування за межі окупованої території до РФ доцільно документувати як окремі комплексні злочини, що охоплюють категорії незаконного позбавлення свободи, позбавлення права на справедливий суд та депортації цивільного населення.
- з) окремо систематизувати та розслідувати переслідування працівників і колишніх працівників Запорізької АЕС як окремий профіль ризику. З огляду на повторювані згадки про затримання, обшуки, примус до підписання контрактів із «Росатомом», анкетування персоналу, перевірки телефонів, побиття, утримання працівників у наручниках, погрози та тиск на осіб, які відмовлялися співпрацювати з окупаційною адміністрацією, правоохоронним органам доцільно виділити ЗАЕС та місто Енергодар в окремий аналітичний напрям документування. У межах такого напрямку слід формувати перелік постраждалих працівників станції, їхніх посад, підрозділів, дат затримання, місць утримання, обставин примусу до співпраці, а також осіб і структур, які брали участь у затриманнях, допитах, анкетуванні та контролі персоналу.

2. Органам виконавчої влади:

- а) забезпечити належне визнання статусу осіб, які зазнали незаконного позбавлення особистої свободи, включно з доступом до соціального, правового та психологічного захисту. Процедури такого визнання повинні бути людиноцентричними, не покладати надмірного тягара доказування на постраждалих та враховувати специфіку злочинів, учинених в умовах окупації.
- б) посилити міжнародну співпрацю з метою обміну інформацією щодо місць утримання цивільних заручників, умов їхнього утримання та

відповідальних осіб, а також використовувати зібрані матеріали в міжнародних механізмах, зокрема в рамках МКС, універсальної юрисдикції та санкційних режимів.

- в) розробити спеціалізовані програми лікування та реабілітації осіб, звільнених з місць незаконного утримання. Такі програми мають охоплювати лікування хронічних захворювань і ускладнень, зокрема серцево-судинних та ниркових патологій, наслідків тривалого голодування (анорексія, критичний дефіцит ваги), а також стоматологічних ускладнень.
- г) забезпечити довготривалу психосоціальну підтримку родин осіб, які перебувають у стані інкомунікадо утримання або вважаються зниклими безвісти.
- д) необхідно посилити технічну взаємодію з Міжнародним комітетом Червоного Хреста з метою верифікації маршрутів переміщення та актуального статусу утримуваних осіб.
- е) документувати мілітаризацію ЗАЕС і пов'язані з нею порушення не лише як загрозу ядерній безпеці, а і як контекст незаконного позбавлення волі цивільних. Свідчення про розміщення військових, техніки, боєкомплектів, використання приміщень станції, ротації силових підрозділів, контроль персоналу, збір анкетних даних, примус до роботи та переслідування працівників мають аналізуватися у взаємозв'язку. Для міжнародних інституцій, зокрема структур, які працюють із питаннями ядерної безпеки, важливо наголошувати, що окупаційний контроль над ЗАЕС супроводжувався не лише техногенними ризиками, а й репресіями проти цивільного персоналу, включно з незаконними затриманнями, примусовим переміщенням, катуваннями, психологічним тиском і примусом до співпраці.
- є) забезпечити пріоритетну підтримку родин затриманих або зниклих працівників ЗАЕС та мешканців Енергодара, зокрема в питаннях пошуку, правової допомоги, медичного супроводу і документування. У багатьох енергодарських кейсах родини самотійно встановлювали місце перебування постраждалих, зверталися до окупаційних органів, українських державних структур, міжнародних організацій, оплачували передачі, поїздки, адвокатів і підтримували комунікацію через контрольовані канали. З огляду на особливий ризик для працівників критичної інфраструктури та їхніх родин, доцільно створити або посилити окремий механізм супроводу таких сімей: із фіксацією статусу зниклої або незаконно утримуваної особи, допомогою у зборі документів, підготовкою звернень до національних і міжнародних органів, а також із системною передачею інформації для розслідування воєнних злочинів, пов'язаних із окупаційним контролем над ЗАЕС.

3. Міністерству закордонних справ України:

- а) проводити адвокацію доступу МКЧХ до конкретних слідчих ізоляторів та колоній на території РФ, де, за задокументованими свідченнями, утримуються цивільні особи, незаконно позбавлені особистої свободи. Идеться, серед іншого, про установи у Краснодарі, Волгограді, Казані, Іркутську, Республіці Бурятії, Саратовській області та Республіці Мордовія.
- б) системно використовувати задокументовані маршрути депортації та утримання цивільних осіб у двосторонніх і багатосторонніх дипломатичних форматах для адвокації їх звільнення.

4. Міжнародним інституціям та правозахисним організаціям:

- а) використовувати задокументовані маршрути переміщення, умови утримання, кваліфікації за статтями кримінального законодавства РФ та описані практики поводження з утримуваними особами для підготовки цільових подань до Міжнародного кримінального суду та спеціальних процедур ООН з питань катувань та насильницьких зникнень.
- б) використовувати задокументовані маршрути переміщення, умови утримання, кваліфікації за статтями кримінального законодавства РФ та описані практики поводження з утримуваними особами для ініціювання персональних і секторальних санкційних режимів щодо Федеральної служби виконання покарань РФ та пов'язаних із нею «судових» і адміністративних ланок.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ І КУМУЛЯТИВНІ ПОКАЗНИКИ

З 2022 року документаторами ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» було встановлено та опитано понад 715 осіб — свідків та постраждалих від насильницьких зникнень, свавільних затримань та інших міжнародних злочинів проти цивільного населення. З них 17 осіб були виявлені та задокументовані під час документування у травні 2026 року. Водночас загальна кількість осіб, ідентифікованих Об'єднанням шляхом документування, використання OSINT та співпраці з правозахисними акторами, сягає понад 1000 осіб, незаконно позбавлених особистої свободи. Задокументовані порушення включають, передусім, незаконне позбавлення особистої свободи, а також обстріли цивільної інфраструктури, привласнення окупаційними силами приватного майна та інші пов'язані злочини.

Документування воєнних злочинів і підготовку цього аналітичного огляду здійснили Відділ документування та Відділ досліджень і аналітики ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля».

Цей звіт підготовлений за підтримки Програми «Партнерство за сильну Україну», яку фінансують уряди Великої Британії, Естонії, Канади, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Швеції.

Зміст є цілковитою відповідальністю ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» і не обов'язково відображає позицію Програми та/або її Фінансових партнерів.

Програма «Партнерство за сильну Україну» – це багатостороння донорська ініціатива, яку фінансують уряди Великої Британії, Естонії, Канади, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Швеції. Мета Програми – посилення стійкості України в умовах російської агресії через надання критично важливої підтримки громадам у співпраці з українськими органами державної влади, громадянським суспільством, медіа та приватним сектором.

ГО “Об'єднання родичів політв'язнів Кремля”

 info@relativespp.org

 <https://www.relativespp.org>

 <https://www.facebook.com/relativespp>

